

УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 343.615;617;347.2

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕЯКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Катерина КАТЕРИНЧУК,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлені особливості кримінально-правової кваліфікації окремих злочинів проти здоров'я особи за кримінальним законодавством України. Встановлені подібні та відмінні ознаки даних злочинів, які відрізняються за змістом і формою. Ті ознаки, що належать двом або більше кримінально-правовим нормам, є проявом конкуренції, наявної в досліджуваних злочинах проти здоров'я особи. Здійснено аналіз праць науковців, що цікавилися даною тематикою, наведено власне бачення вдосконалення закону про кримінальну відповідальність злочинів проти здоров'я особи.

Ключові слова: злочин, склад злочину, побої, мордування, катування, зараження, здоров'я, Кримінальний кодекс України.

FEATURES OF QUALIFICATION OF SOME CRIMES AGAINST HEALTH OF PERSONS UNDER THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Kateryna KATERYNCHUK,
Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor
at the Department of Criminal Law and Process
of Educational and Scientific Law Institute of National Aviation University

SUMMARY

The article highlights the peculiarities of the criminal-legal qualification of individual crimes against the health of a person under the criminal legislation of Ukraine. Establishing similar and distinctive features of these crimes, which differ in content and form. Those signs belonging to two or more criminal law are the competition that is present in the investigated crimes against the health of a person. The analysis of the works of scientists engaged in this topic was carried out, his own vision was presented regarding the perfection of the law on criminal liability of crimes against the health of a person.

Key words: crime, composition of crime, beatings, torture, infection, health, Criminal code of Ukraine.

REZUMAT

În articol, caracteristicile de calificare penală și juridică a crimelor individuale împotriva sănătății umane în conformitate cu legislația penală a Ucrainei. Stabilirea unor trăsături similare și distinctive ale acestor infracțiuni, care diferă în conținut și formă. Aceste semne care aparțin două sau mai multe norme penale sunt o competiție care este prezentă în crimele investigate împotriva sănătății umane. Analiza lucrărilor oamenilor de știință implicați în acest domeniu a fost realizată și este dată viziunea lor de îmbunătățire a legii privind răspunderea penală a infracțiunilor împotriva sănătății umane.

Cuvinte cheie: criminalitate, criminalitate, bătăi, tortură, infecție, sănătate, Codul penal al Ucrainei.

Постановка проблеми. На нашу думку, до злочинів проти здоров'я особи, за Кримінальним кодексом України (далі – КК України), належать такі: ст. 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження); ст. 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження); ст. 123 (умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання); ст. 124 (умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця); ст. 125 (умисне легке тілесне ушкодження); ст. 126

(побої і мордування); ст. 127 (катування); ст. 128 (необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження); ст. 130 (зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби); ст. 133 (зараження венеричною хворобою) КК України. Злочини проти здоров'я особи відрізняються між собою однією з ознак об'єктивної сторони складу злочину – наслідками, а саме: тілесними ушкодженнями трьох ступенів (тяжке, середньої тяжкості і легке), а також фізичним болем, сильним фізичним болем, фізичними стражданнями, моральними стражданнями,

зараженням вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби та зараженням венеричною хворобою. За ознаками суб'єктивної сторони складу злочину – умисні та необережні, а також розмежувальною ознакою може слугувати мета злочину (ч. 1 ст. 127 КК України). Наявність спільних ознак потребує встановлення відмінностей між цими складами злочинів. Крім того, іноді під час кваліфікації діяння підпадають під ознаки двох і більше кримінально-правових норм, такі випадки в теорії кримінального права іменуються конкуренцією кримінально-правових норм, яка наявна і в досліджуваних злочинах. Тому і потрібно встановити розмежувальні ознаки деяких норм злочинів проти здоров'я особи.

Актуальність теми дослідження. Проблеми досліджуваної тематики вивчали багато науковців (Л.П. Брич, А.Г. Гаркуша, О.В. Грищенко, Н.В. Уварова, Б.А. Чемеренко й інші), але деякі питання кваліфікації злочинів проти здоров'я особи залишаються актуальними та дискусійними дотепер.

Метою та завданням статті є аналіз загальних положень кримінально-правової кваліфікації злочинів проти здоров'я особи.

Викладення основного матеріалу. Недосконалість норм КК України призводить до різного їх тлумачення і, як наслідок, до неправильного розуміння та застосування. Не є винятком і ст. 126 (побої і мордування) КК України. На думку А.Г. Гаркуши, це «проявляється в тому, що закон не містить чіткого їхнього визначення в диспозиції статті, що значно ускладнює їхнє практичне застосування, зокрема через конкуренцію з такими кримінально-правовими нормами, як умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК України), катування (ст. 127 КК України), погроза вбивством (129 КК України), що, у свою чергу, призводить до помилок у кримінально-правовій кваліфікації» [1]. «Удари, побої та інші насильницькі дії не становлять особливого виду ушкоджень, тому неспричинення тілесних ушкоджень є другою умовою їх кваліфікації за ст. 126 КК України. Якщо ж після них на тілі потерпілого залишилися ушкодження, зафіксовані в установленому законом порядку, їх варто оцінювати за ступенем тяжкості, виходячи із звичайних ознак, і залежно від ступеня тяжкості кваліфікувати, відповідно, за ст. ст. 121, 122, 125 КК України. Додатково кваліфікувати завдання удару, побоїв чи вчинення інших насильницьких дій за ст. 126 не потрібно» [2, с. 314].

«Норма про побої (ч. 1 ст. 126 КК України) співвідноситься як частина з нормою про умисне легке тілесне ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності (ч. 1 ст. 125 КК України), яка, у свою чергу, може бути частиною норми про умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності (ч. 2 ст. 125 КК України)» [3]. На думку М.І. Галюкової, «обов'язковою ознакою ст. 126 КК України є фізичний біль, у разі, якщо особу не сильно зв'язати мотузкою, фізичний біль не заподіюється, або потерпілій особі заподіюється психічний вплив, дана стаття не застосовується» [4, с. 26]. Але автор не бере до уваги той факт, що перелічені дії можуть утворювати склад злочину – катування (ст. 127 КК України): особи заподіюють фізичні страждання (протягом певного часу вона зв'язана), до неї застосовується «психічний вплив», тобто можна вважати, що наявна мета (будь-яка, що визначена законодавцем у диспозиції статті).

«Спеціальною щодо загальної норми, закріпленою в ч. 1 ст. 126 КК України «Побої і мордування», є норма «Катування» (ч. 1 ст. 127 КК України). Варто звернути увагу на наявність колізії між нормою про основний склад катування та нормою про кваліфікований склад побоїв і мордування в частині такої кваліфікуючої ознаки, як мета за-

лякування потерпілого чи його близьких» [5, с. 42–46; 3]. «Катування (ст. 127 КК України) не може виражатися у бійці, тобто умисному нанесенні ударів один одному, – це у будь-якому випадку односторонні дії, при умові, що потерпілий у силу будь-яких причин не може чинити опір» [6]. «Якщо при кваліфікації катування буде встановлено наявність мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, винна особа повинна притягуватись до відповідальності за ч. 2 ст. 127 КК України згідно із правилом кваліфікації при конкуренції загальної (ч. 1 ст. 127 КК України) і спеціальної (ч. 2 ст. 127 КК України) норм» [7, с. 147]. «Завдання побоїв і мордування під час катування повністю охоплюється ст. 127 КК» [8, с. 109], із чим ми цілком погоджуємося, бо в ч. 1 ст. 127 КК України передбачені наслідки, що заподіюються шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій.

Однак Г.Є. Болдарь [9], О.В. Грищенко [10, с. 13] та інші зазначають, що в разі заподіяння під час катування легких тілесних ушкоджень у формулі кваліфікації злочину також необхідна наявність статті, крім ст. 127 КК України і ст. 125 КК України, тому що саме така формула кваліфікації буде відповідати принципу повноти кваліфікації. Та сама ситуація і щодо інших видів умисних тілесних ушкоджень. «У разі заподіяння потерпілому тяжкого тілесного ушкодження при катуванні, потребує кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених ч. ч. 1 чи 2 ст. 127 і ч. ч. 1 чи 2 ст. 121» [2, с. 316], з урахуванням віку, з якого може настати кримінальна відповідальність (ч. 2 ст. 22 КК України).

Саме за наявності наслідків і спеціальної мети, катування відмежується від ст. 126 КК України. Таж ситуація стосується і кваліфікуючих ознак складу злочинів, передбачених ч. ч. 2 ст. ст. 121, 122, 126, 127 КК України, за ознакою, що характеризує коло осіб, які залякуються. Крім того, «при кваліфікації цих злочинів, ознаки об'єктивної та суб'єктивної сторін можуть збігатися, і тому слід зазначити, що відповідні положення цих статей конкурують, і така ситуація вимагає законодавчого їх узгодження. Катування, вчинене з метою доведення особи до самогубства, кваліфікується за сукупністю злочинів ст. ст. 120, 127 КК України. А насильницькі дії, які вчинюються з метою: примусити людину до проведення небезпечних для її життя чи здоров'я дослідів над нею, кваліфікуються за ч. 2 ст. 142; примусити людину до вилучення в неї органів чи тканин – за ч. ч. 2, 3 ст. 143» [2, с. 319, 316].

Як підсумок вищезазначеного, стаття катування (ст. 127 КК України) потребує доопрацювання для правильної кваліфікації, не є винятком і ст. 130 (зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби) та ст. 133 (зараження венеричною хворобою) КК України.

Як зазначалося нами раніше, є випадки зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби та венеричною хворобою, які унеможливають відповідальність за ст. 130 та/або 133 КК України. До них можна віднести самозараження або створення загрози особистого зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби або венеричною хворобою. Крім кримінальної відповідальності, законодавцем передбачена й адміністративна, ухилення від обстеження осіб, щодо яких є достатні дані про те, що вони хворі на венеричну хворобу, або ухилення від лікування осіб, які були в контакт з хворими на венеричну хворобу і потребують профілактичного лікування, що триває після попередження, зробленого їм органами охорони здоров'я, призводить до адміністративної відповідальності (ст. 45 Кодексу про адміністративні правопорушення) [11].

Особливостями кваліфікації ст. ст. 130 і 133 КК України є те, що вони є спеціальними щодо ст. ст. 121, 122, 125 або 128 КК України, отже, якщо в разі умисного заражен-

ня вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби або венеричною хворобою настали наслідки у вигляді тілесних ушкоджень, додаткова кваліфікація за ст. ст. 121, 122, 125 КК України не потрібна. За ст. 128 КК України особа понесе кримінальну відповідальність, якщо вона не знала про наявність у неї хвороби, хоча повинна була і могла передбачити наслідки – злочинна недбалість (ч. 3 ст. 25 КК України).

Суб'єктивна сторона й ознаки суб'єкта складів злочинів, передбачених ст. ст. 130, 133 КК України, також має велике значення для кваліфікації. Так, якщо відсутній спеціальний суб'єкт складів злочинів за ст. ст. 130, 133 КК України, а особа, що хвора вірусом імунодефіциту людини (далі – ВІЛ) чи іншої невиліковної інфекційної хвороби або венеричною хворобою умисно заразила іншу особу, то її дії кваліфікують за ст. ст. 121 чи 122 КК України залежно від наслідків, що настали. Зараження ВІЛ чи вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби, яке сталося внаслідок неналежного виконання медичним, фармацевтичним або іншим працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного ставлення до них, належить кваліфікувати за ст. 131 КК України. «Але у випадку зараження венеричною хворобою, яке стало результатом неналежного виконання медичним працівником своїх професійних обов'язків (наприклад, лікарем-гінекологом під час проведення медичних оглядів пацієнтів або внаслідок переливання потерпілому зараженої крові), [злочин] слід кваліфікувати за ст. 140 або статтею КК України про відповідальність за певне тілесне ушкодження» [2, с. 332]. «Поняттям «тяжкі наслідки» охоплюється не тільки «проста» шкода життю або здоров'ю пацієнта, а й спеціальні види наслідків, передбачені ст. ст. 130, 131, 133 КК України, тому такі види спеціальних наслідків обумовлюють необхідність кваліфікації незаконної лікувальної діяльності за сукупністю із зазначеними статтями КК України лише тоді, коли за заповідану шкоду санкція ст. 138 КК України передбачає менш суворе покарання» [12, с. 12].

Якщо в особи наявний умисел (суб'єктивна сторона) на заподіяння смерті іншій людині через зараження ВІЛ чи іншою невиліковною інфекційною хворобою або венеричною хворобою, дії винної особи кваліфікуються як умисне вбивство без додаткової кваліфікації за ст. ст. 130, 133 КК України.

«У випадку свідомого поставлення особи в небезпеку зараження венеричною хворобою, дії винної особи до виявлення клінічних проявів захворювання потрібно кваліфікувати за ст. ст. 15, 133 КК України. Якщо особа діяла із прямим умислом заразити іншу особу венеричною хворобою, однак потерпілий не захворів, вчинене має кваліфікуватися за відповідними частинами ст. 15 і ч. ч. 1 або 2 ст. 133» [2, с. 331].

Висновки. Для успішного вирішення досліджуваних у статті проблем, тобто для повної, точної та правильної кваліфікації деяких злочинів проти здоров'я особи, обов'язкове встановлення всіх об'єктивних (об'єкт складу злочину, об'єктивна сторона складу злочину) та суб'єктивних (суб'єкт складу злочину, суб'єктивна сторона складу злочину) ознак складу злочину. Потрібне редагування деяких статей КК України в частині конкретизації суспільно небезпечних наслідків (фізичний біль, сильний фізичний біль, фізичні страждання, моральні страждання, зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби та зараження венеричною хворобою, тяжкі наслідки).

Список використаної літератури:

1. Гаркуша А.Г. Кримінальна відповідальність за побої та мордування: постановка проблеми. Теоретичні та прикладні

проблеми кримінального права України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. С. 114–116.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-е вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. 1184 с.

3. Грищенко О.В. Проблеми кваліфікації та відмежування побоїв та мордувань від суміжних злочинів. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 87–98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnvvs_2013_2_13.

4. Галюкова М.И. Преступления против здоровья человека: учебное пособие. Омск: Омская академия МВД России, 2009. 96 с.

5. Брич Л.П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди здоров'ю людини. Львів, 2009. С. 42–46.

6. Чемеренко Б.А. Окремі питання кваліфікації побоїв, мордувань та катувань за чинним кримінальним законодавством України. Вісник Кримінологічної асоціації України; Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції, присвяченої 20-річчю заснування кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ 12 травня 2012 р. МВС України; Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Том 2. Х.: Золота миля, 2012. С. 241 – 245.

7. Уварова Н.В. Кримінальна відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право». Дніпропетровськ, 2012. 213 с.

8. Анісімов Г.М., Володіна О.О., Зінченко І.О. та ін. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. / за ред. М.І. Панова. Вид. 2-ге, допов. та випр.Х.: Право, 2017. 360 с.

9. Болдарь Г.С., Старик Ю.О. Проблемні питання відмежування катування від інших злочинів проти життя та здоров'я особи. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2009. Спеціальний випуск № 1: Захист прав людини в контексті сучасного громадянського суспільства. С. 58–64.

10. Грищенко О.В. Кримінально-правова характеристика побоїв і мордування (ст. 126 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. В.В. Сташиса. Харків, 2014. 200 с.

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. ст. 1–212-21) від 7 грудня 1984 р. № 8073–Х. Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 07.12.1984. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page3>.

12. Байда А.О. Відповідальність за незаконну лікувальну діяльність за КК України (аналіз складу злочину, питання кваліфікації): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2006. 224 с.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Катеринчук Катерина Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового юридичного інституту Національного авіаційного університету;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Katerynchuk Kateryna Volodymyrivna – Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Criminal Law and Process of Educational and Scientific Law Institute of National Aviation University

k_katerinchuk@ukr.net